

Beszámoló

a Nemzeti Kulturális Alap 2014. évi
„Országos, regionális vagy megyei szintű konferenciák stb. rendezésére”
pályázat teljesítéséről
(3508/01173)

- **Támogatás**

A pályázat keretében a Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltár fenntartója, a Veszprémi Főegyházmegye 500.000 forint vissza nem térítendő támogatást a „Szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében” című konferencia megrendezésére.

- **Pályázat teljesítése**

Az elnyert pályázati támogatás, továbbá Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata által biztosított keret, valamint saját források révén sikeresen lebonyolítottuk 2014. augusztus 27–28-án a konferenciát. A rendezvényre ellátogatóktól kért regisztráció alapján összesen 119 főt üdvözölhettünk a két nap során az előadások hallgatói között.

A konferencia több gyűjtemény közös szervezésében valósult meg. A szervezésben a Veszprém Megyei Levéltár, illetve intézményünk vállalt szerepet, míg háttér-infrastruktúrát a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola biztosította. Az elnyert támogatásból a konferencia előadóinak szállás és étkezési költségét fedeztük.

Tervein között szerepel az elhangzott előadások alapján készített írások tanulmánykötetben történő megjelentetése: jelenleg a kiadói szerződések megkötése történik, az idén sor kerülhet a szakmai lektorálásra felkért történészek munkájára. A jövő év első felében várható a tanulmánykötet megjelenése.

A konferencia, illetve az ehhez kapcsolódó tanulmánykötet a 2013. évben újjáalakult Veszprémi Érsekség Egyháztörténeti Bizottsága hosszú távú munkájába illeszkedik. Célunk az volt a Bizottság életre hívásával, hogy 8-10 éven belül elegendő nyersanyag és alkotógárda álljon készen a régóta hiányzó egyházmegye-történeti kötet megjelentetéséhez. E folyamat első lépése volt az idén megrendezett szimpózium.

Támogatásukat ezúton is tisztelettel köszönjük!

Karlinszky Balázs
levéltáros

Veszprém, 2014. október 7.

Veszprémi Érseki és Főkapitányi Levéltár

8200 Veszprém, Vár utca 18., tel: 88/426-088, fax: 88/426-287

e-mail: leveltar@veszpremiersekseg.hu

Szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében

Egyháztörténeti konferencia
Veszprém, 2014. augusztus 27–28.

Tisztelettel hívunk minden érdeklődőt a *Szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében* című, 2014. augusztus 27-én és 28-án megrendezésre kerülő egyháztörténeti konferenciára. A szimpóziumon az előadók a témával kapcsolatos új kutatási eredményeiket mutatják be. A rendezvényre a **Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskolán** (8200, Veszprém, Jutasi út 18/2.) kerül sor.

A RENDEZVÉNY FŐVÉDNÖKEI:

DR. MÁRFI GYULA VESZPRÉMI ÉRSEK

DR. NAVRACSICS TIBOR
KÜLGAZDASÁGI ÉS KÜLÜGYMINISZTER

PORGA GYULA VESZPRÉM POLGÁRMESTERE

PROGRAM

2014. augusztus 27. szerda

- 9.00. Fővédnöki köszöntők
9.10. Solymosi László: A somogyvári királysír mítosza

I. szekció, Középkor

Levezető elnök: Solymosi László

- 9.30. Barabás Gábor: Szerzetesrendek és a pápai delegált bíróság a kezdetektől a 13. század közepéig
9.50. Fekete Tamás: A veszprémi-völgyi ortodox monostor története az újabb kutatások tükrében
10.10. Kertész Balázs: A budai ferences kolostor története 1541-ig
10.30. Vida Beáta: Karthauzi szerzetesek Lovoldón

10.50–11.10 Szünet

Levezető elnök: Szóvák Kornél

- 11.10. Miskei Antal: A nagyszigeti Szent Ábrahám-monostor
11.30. Gilányi Magdolna: A nyulak-szigeti domonkos apácakolostor birtokai a veszprémi egyházmegyében
11.50. Vörös Mátyás: A johanniták szerepe Csurgón
12.10. Bilkei Irén: A késő középkori zalai bencés hiteleshelyek kulturális hatása

12.30–14.00 EBÉD

II. szekció, Újkor (16–19. század)

Levezető elnök: Koltai András

- 14.00. Kádár Zsófia: A győri jezsuita kollégium birtokai a 17. század második felében
14.20. Dénesi Tamás: A jezsuiták pasztorációs tevékenysége a 18. századi veszprémi egyházmegyében
14.40. Riedel Júlia: A piarista rend Veszprémben és Magyarországon Mária Terézia és II. József alatt

15.00–15.20 Szünet

Levezető elnök: Hermann István

- 15.20. Forgó András: A zirci apátság politikai küzdelmei a 18. században
15.40. Ruzsás Veronika: Uralkodók és főnemsek viszonya a zirci ciszterci apátsághoz a 17–18. században
16.00. Siptár Dániel: Szerzetesség és búcsújárás a 18. századi veszprémi egyházmegye északkeleti részén – a móri kapucinusok és Bodajk kapcsolata

16.20–16.40 Szünet

Levezető elnök: Forgó András

- 16.40. Tikovits József: A budai kapucinusok Budafok-Promontoron végzett lelkipásztori szolgálatának bemutatása a „Historia Promontoriana” (1713–1763) alapján

A rendezvény délelőtti és délutáni szüneteiben frissítőt, kávét és pogácsát biztosítunk a konferencia résztvevőinek. Ebédre a Főiskola éttermében, önköltségi áron nyílik lehetőség. Korlátozott mértékben, szintén önköltségi áron a Főiskola kollégiumában szállás, illetve reggeli és vacsora is igénybe vehető. Tájékoztatóul a szállás, illetve az étkezés árak:

Szálláslehetőség:

- kétágyas szoba, saját vizesblokkal: 4200.- Ft/fő/éj

- 17.00. Boros Zoltán: A bakonybéli apátság archontológiaja 1802–1950
17.20. Fülöp Éva: A magyar bencés kongregáció Veszprém megyei birtokainak gazdálkodása a jobbágyfelszabadítást követően

2014. augusztus 28. csütörtök

III. szekció, Művelődéstörténet

Levezető elnök: Hudi József

- 9.00. Bartók Zsófia Ágnes: A Karthauzi Névtelen célközönsége
9.20. Márkusné Vörös Hajnalka: Tájba véssett jelek. A szerzetesrendek szerepe a szakrális kisemlékek és kálváriák építésében a veszprémi egyházmegye területén
9.40. Sebő József: A piaristák a magyar nyelvújításért
10.00. Varga Imre Kapisztrán OFM: Milyenek mutatja be az akkori Magyar Ferences Rendtartományt az ún. „szeményei alapítólevél” (1248)

10.20–10.40 Szünet

Levezető elnök: Márkusné Vörös Hajnalka

- 10.40. Maczák Ibolya: Lelki vetekedés. Orlics (Orlitz) Dániel (1698–1758) piarista pályaképe
11.00. Pintér Márta: Színjátékok a pápai pálos gimnáziumban a 18. században
11.20. Szentgyörgyi Rudolf: Szent Tihon fiai – görög szerzetesek Tihanyban

11.40–13.00 EBÉD

IV. szekció, Legújabbkor (20. század)

Levezető elnök: Gárdonyi Máté

- 13.00. Karlinsky Balázs: Szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében az első világháború után
13.20. Galcsik Zsolt: A Krisztus Királyról Nevezett Népművelő Testvérek Társaságának rövid története (1928–1950)
13.40. Varga Tibor László: Mindszenty József veszprémi püspök és a szerzetesrendek
14.00. Soós Viktor Attila: Domonkos szerzetesek a veszprémi egyházmegye szolgálatában 1950 után

14.20–14.40 Szünet

Levezető elnök: Balogh Margit

- 14.40. Hornyák Máté: A veszprémi angolkisasszonyok 20. századi életútjaiból
15.00. Cúthné Gyóni Eszter: Az állami rendelet útján felszámolt ciszterciek továbbélése a veszprémi egyházmegyében 1950 és 1958 között
15.20. Bandi István: Vass Alberik bencés szerzetes sorsa a hatvanas években Veszprém egyházmegyei szolgálatban
15.40. Tóth Krisztina: Egy szerzetes a II. vatikáni zsinaton. Klempa Sándor Károly O. Praem. zsinati részvevője

Étkezés:

- reggeli 500.- Ft/fő/alkalom
– ebéd 900.- Ft/fő/alkalom
– vacsora 650.- Ft/fő/alkalom

A konferencián történő részvételi és ebédelési szándékát kérjük, 2014. augusztus 15-ig jelezni. Akik szállásra, illetve az ebédnél kívül reggelire és vacsorára is igényt tartanak, úgy kérjük, ezt 2014. augusztus 15-ig szíveskedjenek jelezni. Elérhetőségünk: leveltar@veszpremiersekseg.hu

A RENDEZVÉNY TÁMOGATÓI:

Szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében

Egyháztörténeti konferencia
Veszprém, 2014. augusztus 27–28.

Szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében

Egyháztörténeti konferencia
Veszprém, 2014. augusztus 27–28.

ELŐSZÓ

Szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében

Egyháztörténeti tudományos konferencia
a Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola,
a Veszprémi Érseki és Főképtalani Levéltár
és a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára szervezésében
Veszprém, 2014. augusztus 27–28.

A rendezvény lebonyolítását támogatta
Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata
és a Nemzeti Kulturális Alap.

ISBN 978-615-5471-01-8

© Veszprémi Érseki és Főképtalani Levéltár
Minden jog fenntartva

Kiadja a Veszprémi Érseki és Főképtalani Levéltár
8200 Veszprém, Vár utca 16.
Felelős kiadó: Dr. Márfi Gyula

Nyomdai munkálatok: OOK-Press Kft. Veszprém
Megjelent 400 példányban

A Veszprémi Érsekség 2013-ban újjáalakult Egyháztörténeti Bizottsága a jeles elődök példája nyomán arra törekszik, hogy ösztönözze a főegyházmegye múltjára vonatkozó források feltárását, valamint a maga szerény eszközeivel elősegítse a kutatási eredmények publikálását.

A kutatók közötti együttműködést is szolgálják a tervezett tematikus konferenciák, melyek sorában az első a szerzetesrendeknek az egyházmegye papságára és híveire gyakorolt sokrétű hatását hivatott megvizsgálni. Mivel a Veszprém főpásztorának irányítása alatt álló területen a kezdetektől mind a mai napig élnek szerzetesközösségek – bár a magyar történelem viszonyosságai miatt ez a jelenlét nem volt folyamatos –, a konferencia előadásai ezer év egyháztörténetébe nyújtanak bepillantást. A monasztikus rendek kulturális és gazdasági hatása, a koldulórendek kisegítő szerepe a lelkipásztorkodásban és lelkeségük kisugárzása, a tanítórendek nevelő tevékenysége, a női közösségek küldetése az egyházban – e témakörök vizsgálata nélkül nem lehet teljes képet alkotni az egyházmegye történetéről, mint ahogy a szerzetesi karizmák mellett az esetleges konfliktusok is ehhez a történethez tartoznak.

A konferencia szervezésekor dönteni kellett arról, hogy mennyire tágan, illetve szűken értjük a veszprémi egyházmegye és a szerzetesek kapcsolatát. Végül az a megoldás jutott érvényre, hogy nem az érsekség mai kiterjedését, hanem a mindeki veszprémi főpásztor joghatósága alá tartozó területet vesszük figyelembe, s hogy szerzetesi jelenlétként értelmezzük azt is, ha egy rend tagjai intézményi háttértől megfosztva működtek az egyházmegyében (mindenekelőtt a kommunizmus évtizedei alatt). Tehát a szerzetesség hatását tágan értelmezve kínáltuk fel a részvétel lehetőségét az egyes szakterületek specialistáinak, különös tekintettel új kutatási eredményeikre. Remélhetőleg a konferencia és a nyomában megjelenő tanulmánykötet hozzájárul ismereteink bővítéséhez a szerzeteseknek egyházmegyénk életében betöltött szerepét illetően.

PROGRAM

2014. augusztus 27. szerda

- 9.00. Fővédnöki köszöntők
- 9.10. Solymosi László: A somogyvári királysír mítosza

I. szekció, Középkor

Levezető elnök: Solymosi László

- 9.30. Barabás Gábor: Szerzetesrendek és a pápai delegált bíróság a kezdetektől a 13. század közepéig
- 9.50. Fekete Tamás: A veszprémvölgyi ortodox monostor története az újabb kutatások tükrében
- 10.10. Kertész Balázs: A budai ferences kolostor története 1541-ig
- 10.30. Vida Beáta: Karthauzi szerzetesek Lövöldön

10.50–11.10. Szünet

Levezető elnök: Szovák Kornél

- 11.10. Miskei Antal: A nagyszigeti Szent Ábrahám-monostor
- 11.30. Gilányi Magdolna: A nyulak-szigeti domonkos apácakolostor birtokai a veszprémi egyházmegyében
- 11.50. Vörös Mátyás: A johanniták szerepe Csurgón
- 12.10. Bilkei Irén: A késő középkori zalai bencés hiteleshelyek kulturális hatása

12.30–14.00. EBÉD

II. szekció, Újkor (16–19. század)

Levezető elnök: Koltai András

- 14.00. Kádár Zsófia: A győri jezsuita kollégium birtokai a 17. század második felében
- 14.20. Dénesi Tamás: A jezsuiták pasztorációs tevékenysége a 18. századi veszprémi egyházmegyében
- 14.40. Riedel Júlia: A piarista rend Veszprémben és Magyarországon Mária Terézia és II. József alatt

15.00–15.20. Szünet

Levezető elnök: Hermann István

- 15.20. Forgó András: A zirci apátság politikai küzdelmei a 18. században
- 15.40. Ruzsás Veronika: Uralkodók és főnemesek viszonya a zirci ciszterci apátsághoz a 17-18. században
- 16.00. Siptár Dániel: Szerzetesség és búcsújárás a 18. századi veszprémi egyházmegye északkeleti részén – a móri kapucinusok és Bodajk kapcsolata

16.20–16.40. Szünet

Levezető elnök: Forgó András

- 16.40. Tikovits József: A budai kapucinusok Budafok-Promontoron végzett lelkipásztori szolgálatának bemutatása a „Historia Promontoriana” (1713–1763) alapján
- 17.00. Boros Zoltán: A bakonybéli apátság archontológiája 1802–1950
- 17.20. Fülöp Éva: A magyar bencés kongregáció Veszprém megyei birtokainak gazdálkodása a jobbágyszabadságot követően

2014. augusztus 28. csütörtök

III. szekció, Művelődéstörténet

Levezető elnök: Hudi József

- 9.00. Bartók Zsófia Ágnes: A Karthauzi Névtelen célközönsége
- 9.20. Márkusné Vörös Hajnalka: Tájba vésett jelek. A szerzetesrendek szerepe a szakrális kisemlékek és kálváriák építésében a veszprémi egyházmegye területén
- 9.40. Sebő József: A piaristák a magyar nyelvújításért
- 10.00. Varga Imre Kapisztrán OFM: Milyenek mutatja be az akkori Magyar Ferences Rendtartományt az ún. „szemenyei alapítólevél” (1248)

10.20–10.40. Szünet

Levezető elnök: Márkusné Vörös Hajnalka

- 10.40. Maczák Ibolya: Lelki vetekedés. Orlics (Orlitz) Dániel (1698–1758) piarista pályaképe
- 11.00. Pintér Márta: Színjátékok a pápai pálos gimnáziumban a 18. században
- 11.20. Szentgyörgyi Rudolf: Szent Tihon fiai – görög szerzetesek Tihanyban

11.40–13.00. EBÉD

IV. szekció, Legújabbkor (20. század)

Levezető elnök: Gárdonyi Máté

- 13.00. Karlinszky Balázs: Szerzetesrendek a veszprémi egyházmegyében az első világháború után
- 13.20. Galcsik Zsolt: A Krisztus Királyról Nevezett Népművelő Testvérek Társaságának rövid története (1928–1950)
- 13.40. Varga Tibor László: Mindszenty József veszprémi püspök és a szerzetesrendek
- 14.00. Soós Viktor Attila: Domonkos szerzetesek a veszprémi egyházmegye szolgálatában 1950 után

14.20–14.40. Szünet

Levezető elnök: Balogh Margit

- 14.40. Hornyák Máté: A veszprémi angolkisasszonyok 20. századi életútjaiból
- 15.00. Cúthné Gyóni Eszter: Az állami rendelet útján felszámolt ciszterciek továbbélése a veszprémi egyházmegyében 1950 és 1958 között
- 15.20. Bandi István: Vass Alberik bencés szerzetes sorsa a hatvanas években Veszprém egyházmegyei szolgálatban
- 15.40. Tóth Krisztina: Egy szerzetes a II. vatikáni zsinaton. Klempa Sándor Károly O. Praem. zsinati részvétele

☞ SOLYMOSI LÁSZLÓ: A SOMOGYVÁRI KIRÁLYSÍR MÍTOSZA

A somogyvári bencés apátságot Szent László király alapította a dél-franciaországi Saint-Gilles-ben működő bencés monostor szerzetesei számára. Amikor az uralkodó néhány év múlva meghalt, több, általa alapított egyházi intézmény is befogadhatta volna földi maradványait. A somogyvári monostor mellett a zágrábi és a váradi székesegyházban is eltemethették volna. Az elbeszélő források és az azokat hasznosító történészek szerint a király holttestét Váradon helyezték örök nyugalomra. Ezt az egységes álláspontot vonta kétségbe 1900-ban Mátyás Flórián, amikor II. Pászkal pápa 1106-ban kiadott és régóta ismert bullája alapján arra a következtetésre jutott, hogy a somogyvári monostorban történt a temetés. Bár felfogása egykorán vitát váltott ki, Baumgarten Ferenc felkarolta nézetét, amely olyannyira elterjedt, hogy az apátságot ásató régész a királysír feltárása reményében kezdte meg munkáját. De nem járt, nem járhatott sikerrel, mert Mátyás Flórián és követői felfogása az 1106-ban kibocsátott pápai bulla téves értelmezésén alapult. Szent László királyt akarátának megfelelően valójában Váradon temették el.

☞ BARABÁS GÁBOR: SZERZETESRENDEK ÉS A PÁPAI DELEGÁLT BÍRÓSÁG A KEZDETEKTŐL A 13. SZÁZAD KÖZEPÉIG

Az előadás témáját a veszprémi egyházmegye területén működő szerzetesrendeknek a pápai kiküldött bíróságok által vizsgált pereit alkotják, kiegészítve az ezekben érintett, szintén a püspökséghez tartozó, bíróként tevékenykedő szerzetesrendi előjárók és tevékenységük ismertetésével. Ezen ügyek elemzése ugyanis segít megállapítani, hogy milyen esetekben és milyen gyakorisággal vették igénybe szerzetesrendek méltóságai a pápai kiküldött bíróság intézményét, illetve milyen szerepet játszott ezen ügyekben a mindenkorai veszprémi püspök vagy a pereskedő felek egyházmegyéhez tartozása. A bírói tevékenységek elemzése emellett a szerzetesrendek életének egy olyan oldalát is megvilágítja, amely eddig a magyar közévsztikában viszonylag kevesebb figyelmet kapott, ugyanakkor mind egyházjogi, mind egyházkormányzati szempontból jelentősnek mondható.

☞ FEKETE TAMÁS: A VESZPRÉMVÖLGYI ORTODOX MONOSTOR TÖRTÉNETE AZ ÚJABB KUTATÁSOK TÜKRÉBEN

A veszprémvölgyi monostor a kora Árpád-kor talán legérdekesebb monasztikus alapítása, amely régóta foglalkoztatja a hazai történettudományt, azonban korai működéséről, fennállásáról keveset tudunk. Bár biztos forrásokkal nem igazolható, de a 11. század eleji alapítástól a 13. század első feléig bizánci szertartású, azaz ortodox monostor lehetett, minekutána 1240-től a ciszterci rendi apácák kezelésébe került.

A történettudomány eddig csak az alapításkörülményeit és okát vizsgálta részletesebben, főleg az 1109-es Kálmán-kori alapító oklevél másolata nyomán, azonban működésének, a szerzetes nővérek utánpótlásának, nyelvi-etnikai hovatartozásának vizsgálatát nem érintették. Az újabb kutatások célja új kérdések felvetése, azokra lehetséges válaszok keresése magyarországi és balkáni monostori párhuzamok segítségével. A monostorral kapcsolatos terminológiát is revízió alá kell venni, mivel az ortodox terminológia nem egyezik teljes mértékben a katolikussal, így pontosításra szorul.

☞ KERTÉSZ BALÁZS: A BUDAI FERENCES KOLOSTOR TÖRTÉNETE 1541-IG

A budavári ferences kolostor a középkori Magyar Királyság egyik legjelentősebb ferences kolostora volt. Alapítása nagy valószínűséggel IV. Béla királyhoz (1235–1270) köthető. Az Evangélista Szent Jánosnak szentelt templom a mai Várszínház, a kolostor pedig a Sándor-palota helyén emelkedett. A város korai történetében játszott kiemelkedő szerepét jól érzékelteti, hogy az utolsó Árpád-házi királyt, III. Andrást (1290–1301) itt temették el. 1444-ben több más ferences konventtel együtt a budait is átadták a rend szigorúbb ágának, az obszerváns ferenceseknek, s ez a konvent lett a magyarországi obszervánsok központja. A rendi élet Buda 1541. évi eleste után szűnt meg a kolostorban.

A középkori magyarországi ferences kolostorok többségével ellentétben a budai konventtel kapcsolatban viszonylag sok adat maradt fenn, az ismereteink – elsősorban a régészeti feltárásoknak köszönhetően – az utóbbi évtizedekben jelentős mértékben gyarapodtak. Mindez időszerűvé teszi a kolostor történetének az összefoglalását.

☞ VIDA BEÁTA: KARTHAUZI SZERZETESK LÖVÖLDÖN

A 14. századi Magyarország királyi alapítású karthauzi teleppel is büszkélkedhet, Lövd létrejöttét I. Lajos uralkodónak köszönheti. A monostorról értesülünk korábbi oklevelekből is, de az alapító okmány csak 1378-ban látta meg a napvilágot. Lövd történetén keresztül lehet a legjobban bemutatni, hogy a hazai karthauziak nem álltak teljesen nyugati befolyás alatt. Igaz, első perjelük Seitzből került a Veszprém közeli intézmény élére, de már annak alapításakor több hazai szerzetes is lakott falai között. A legmagyarabb monostorként emlegetik, mivel a pálosok közül sokan karthauzi szerzetesnek álltak. Ez a telep még a szepességi házaknál is jelentősebbé lett, a 15. századtól ismerjük piacát, hetivásárát, és Lövd mezővárosi jogát. Biztosan tudjuk, hogy rendelkezett könyvtárral, Mátyás király lövöldi látogatása során nem csak könyveket adományozott a szerzeteseknek, de pénzt is egy könyvtár megépítésére, mivel a királyt feleségével és kíséretével együtt néhány napra vendégül látták a kolostor falain belül.

☞ MISKEI ANTAL: A NAGYSZIGETI SZENT ÁBRAHÁM-MONOSTOR

A minden bizonnyal királyi alapítású monostor román stílusban épült, s valószínűleg a mai Ráckevétől két-három kilométerrel északra állt. Kezdetben Ábrahám-rendi kanonokok laktak benne, akik kiváltságos jogállásuk elvesztése miatt 1212-ben összetűzésbe kerültek Róbert veszprémi püspökkel. Miután a pert elvesztették, odébb álltak, így a monostor elnéptelenedett. Lehetséges, de nehezen igazolható, hogy az épület 1216 táján a német lovagok kezére jutott. A sokáig elhagyatott állapotban lévő apátságot 1788-ban felrobbantották, majd köveit beépítették Ráckeven a régi református templom tornyába. A pusztítás során a romok teljesen megsemmisültek, mert azokat sem az 1839. évi Csepel-szigeti térképen, sem az 1856–1860 között készült második katonai felmérésen nem tüntették fel.

☞ GILÁNYI MAGDOLNA: A NYULAK-SZIGETI DOMONKOS APÁCAKOLOSTOR BIRTOKAI A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN

A nyulak-szigeti domonkos apácázárda, a Boldogasszony-zárda életében (a közösség letelepedésétől kezdve) a domonkos atyák jelentős szerepet vállaltak. Az előadás az apácázárda 13. századi egyházjogi helyzetének ismertetéséből kiindulva – különös tekintettel a püspöki joghatóság alóli kivételre – a 15. század végén lezajlott folyamatokra koncentrál. A 15. század utolsó harmada az apácák és az atyák között konfliktusoktól nem mentes évtizedeit jelentette, mely időszak végül a szabályzat megváltoztatásával, a domonkos rendtől történő függetlenedéssel (vagyis a domonkos provinciális kapcsolódó jogainak elvesztésével) zárult.

☞ VÖRÖS MÁTYÁS: A JOHANNITÁK SZEREPE CSURGÓN

Az előadás alapvető célja, hogy feltárja a johanniták csurgói szerepvállalását, különösen a rendház történetét, a település rend általi birtokbavételétől egészen a mohácsi vészig. A tanulmány ismerteti Csurgó 11–15. századi történelmét, és ezzel együtt megpróbálja tisztázni a település akkori birtokjogait. Különös tekintettel vizsgálja a johannita rendház történetét az Árpád-kor utolsó évszázadától az Anjou-kor végéig, mely érinti a rendház személyzetét, birtokainak nagyságát, a magyar-szlavón rendtartományban játszott szerepét és Árpád kori hiteleshelyi tevékenységét.

A tanulmány új kutatási eredményeinek köszönhetően megállapítható, hogy Csurgó a johanniták egyik kiemelkedő bázisa volt. A csurgói preceptorium birtokainak korszakonkénti lebontásával a gyakorlatban láthatjuk, milyen gyorsan fejlődő birtoknak számított a vizsgált korszakokban. A csurgói johannita lovagok történetének kutatási eredményei hozzájárulnak a dél-somogyi térség és a magyar-szlavón rendtartomány történelméhez. Az előadásból kiderül, hogy a csurgói rendház tevékeny szereplője és szervezője volt a perjelség történetének.

☞ BILKEI IRÉN: A KÉSŐ KÖZÉPKORI ZALAI BENCÉS HITELESHELYEK KULTURÁLIS HATÁSA

A bencés rend világi társadalommal való kapcsolatát a szakirodalom többnyire gazdasági szempontból vizsgálta, jóllehet ennek a kapcsolatnak nem lebecsülendő kulturális vonzatai is voltak. A világi társadalom valamint a bencés káptalanok és konventek nemcsak gazdasági, hanem kulturális kapcsolatban is álltak egymással. A külső munkát végző, tehát a birtokjogi eljárásoknál résztvevő, hiteleshelyi szerzeteseken keresztül került a szerzetesi életmód és kultúra folyamatos kapcsolatba a külvilággal.

A bencés hiteleshelyeken vannak adataink iskolák működéséről, az íráskultúra pedig a hiteleshelyek közvetítésével terjedt el. Különösen érvényes ez a középkori Zalára, ahol nem volt püspöki, káptalani székhely, városi polgárság vagy nagy hatósugarú főúri udvar, így az írásos kultúra központja a két hiteleshely, Zalavár és Kapornak lehetett.

A hatás természetesen kétoldalú volt. Figyelemreméltó művelődéstörténeti adalék, hogy az írásbeliség anyagai és eszközei a késői középkorban és a korai újkorban mind a zalavári, mind a kapornaki bencés hiteleshelyeken Zalavár világi commendatorának, Nádasdy Tamásnak a közvetítésével terjedtek el. Bizonyíték például erre az, hogy a hiteleshelyek kiadványainak papírvízjelei ugyanazok, mint a Nádasdy kancelláriájából kikerülő okleveleké.

☞ KÁDÁR ZSÓFIA: A GYŐRI JEZSUITA KOLLÉGIUM BIRTOKAI A 17. SZÁZAD MÁSODIK FELÉBEN

1626–27-ben a Dallos Miklós győri püspök és II. Ferdinánd király által alapított győri jezsuita kollégium első birtokként az akkor már üresen álló veszprémvölgyi apácakolostort és tartozékait kapta meg. A jezsuiták az alapító püspöktől ezeken kívül három házat és egy telket kaptak Győr főterén, amelyek helyére a 17. század közepén templomukat, majd kollégium- és gimnáziumépületüket felépíthették. Mindezt aligha tehették volna a kollégium jelentős részben a török hódoltságban és peremvidékén, a veszprémi püspökség területén fekvő birtokainak jövedelme nélkül. Ezeknek a birtokoknak az életét, gazdálkodását a Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltárból előkerült (nemrégiben a budapesti jezsuita levéltárnak átadott) három kötet alapján közelebbről is megismerhetjük. Az előadásban a jezsuita rendtörténeti források és a győri rendháznak az Országos Levéltárban őrzött anyaga segítségével, a kutatás számára újra felfedezett, eredetileg a vörösberényi plébánián fennmaradt kötetek egyike, egy korai urbárium (*Urbarium bonorum Collegii Iauriensis Societatis Jesu anno 1646 factum, actum et reformatum anno MDCLXVI*) tükrében kívánja bemutatni a győri kollégium birtokainak gazdasági helyzetét, egyúttal a jezsuiták környékbeli lelkipásztori és missziós tevékenységét a 17. század második felében. A győri gimnázium történetét

megíró Acsay Ferenc munkája, illetve a veszprémi egyházmegye kiváló történésze, Pfeiffer János cédulaanyaga a munkához jó kiindulópontot jelentenek, a levéltári források pedig bőséges lehetőséget kínálnak a további kutatásokhoz is.

☞ DÉNESI TAMÁS: A JEZSUITÁK PASZTORÁCIÓS TEVÉKENYSÉGE A 18. SZÁZADI VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN

Az előadás a korai újkor egyik leghatékonyabb szerzetesrendjének, a jezsuitáknak a 18. században folytatott pasztorációs tevékenységét mutatja be. Az egyházmegyében mindössze Kanizsán, és csak rövid ideig (1690–1702) létesítettek missziót, az exempt Budán és Fehérváron viszont kollégiumuk működött. Ezekből a házakból ideiglenesen több veszprémi egyházmegyes plébániára eljutottak. A fehérvári jezsuiták például hosszabb-rövidebb ideig Seregélyes, Keresztúr, Aba, Szentágota, Körtvélyes, Töbörzsök, Kajtor és Szentiván települések lelkipásztori ellátását vállalták magukra. Szintén megragadható a győri kollégium Balaton-környéki birtokainak igazgatása kapcsán kifejtett lelkipásztori szolgálatuk. Pasztorációs munkájuk feltárása a jezsuita évkönyvek (*Litterae Annuae*), diáriumok és az egyes kollégiumok anyagának felhasználásával kísérelhető meg.

☞ RIEDEL JÚLIA: A PIARISTA REND VESZPRÉMBEN ÉS MAGYARORSZÁGON MÁRIA TERÉZIA ÉS II. JÓZSEF ALATT

Az iskolaügy szinte egészen a 18. század végéig az egyház hatáskörébe tartozott. Az iskolák és felsőoktatási intézmények gyakran az érsekség támogatásával jöttek létre. Ez érvényes a piaristák veszprémi alapítására is. Volkra Ottó püspök támogatásával a piaristák 1711-ben Veszprémben rendházat és iskolát hoztak létre. Maga az épület csak 1769-ben készült el. Az iskola működéséhez 1778-ben Mária Terézia is hozzájárult.

A piaristákat elsősorban tanító rendként ismerjük, Veszprémben viszont plébániájuk is volt (ugyanúgy Besztercén, Breznóbányán, Debrecenben, Máramaroszigeten, Nagykárolyban, Szegeden, Szentannán és Szepesbélán). A tanítás mellett így lelkipásztori tevékenységet folytattak és misszionárius feladatokat láttak el. Ezáltal nemcsak az iskolásokkal, hanem a társadalom széles rétegeivel kerültek kapcsolatba, és hozzájárultak a városnak és a hívőknek mind lelki fejlődéséhez, mind neveléséhez és művelődéséhez.

Mária Terézia és lényegében II. József uralkodásának idején kezdődik el az a folyamat, amely kivonja az iskolaügyet az egyház hatásköréből. A 18. századi „állam” és az egyház összeütközésbe, ellentétbe került. Az előadás bemutatja a piarista rend szerepét Mária Terézia és II. József alatt: az egyrészt mint az „állami” reformok támogatója, másrészt mint a reformok ellen fellépő, az „állami” felfogásokkal ellentétbe kerülő egyházi intézmény jelenik meg a forrásokban.

☞ FORGÓ ANDRÁS: A ZIRCI APÁTSÁG POLITIKAI KÜZDELMEI
A 18. SZÁZADBAN

A sziléziai ciszterciek 17. század végi zirci megtelepedése nemcsak a lelkipásztorkodás és a gazdálkodás terén jelentette új korszak kezdetét. A heinrichai szerzetesek a megyei és az országos politikában is vissza kívánták szerezni a zirci apátság középkori befolyását a török kiűzése után megváltozott viszonyok között. Ez a törekvésük számos konfliktussal járt: a magyarországi rendiség világi és egyházi tagjai közül sokan rossz néven vették a „külföldi” (a Habsburg Monarchia más tartományából érkezett) szerzetesi eljárók hazai térnyerését. Ezek a csatározások jól nyomon követhetők a zirci apátság iratanyagában, de a politikai természetű forrásokban is lecsapódtak. A referátum ennek a küzdelemnek az állomásait kívánja bemutatni a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltárának és Országos Levéltárának vonatkozó dokumentumai alapján.

☞ RUZSÁS VERONIKA: URALKODÓK ÉS FŐNEMESÉK VISZONYA
A ZIRCI CISZTERCI APÁTSÁGHOZ A 17–18. SZÁZADBAN

Az előadás újszerűségét elsősorban az adja, hogy a ciszterci rend zirci vonatkozásait a rend 16. századi hazánkbeli újjáélesztésétől az uralkodói politika és a főúri családok kapcsolatában vizsgálja. Miért épp ettől az időszaktól? Az újrakezdéshez elengedhetetlenül szüksége volt a rendnek arra, hogy korábbi birtokait visszakapja, vagy legalább megpróbálja őket részben vagy egészben – többnyire peres úton – visszaszerezni. Ezekből a perekből kiderülhet, mennyire szerette volna a Magyar Királyság lakossága, hogy a ciszterciek visszatelepedjenek hazánkba és visszaszerezzék a múltban megszerzett, de el nem évült birtokaikat. A rend nemesekhez, főurakhoz, királyokhoz, egyházfőkhöz fűződő viszonyáról is tanúskodnak a perek és/vagy adománylevelek, az apátok beiktatásáról szóló királyi okiratok. A perek nem mindig a rend javait gazdagították, mivel az új birtokosok nem szívesen váltak meg könnyen szerzett javaiktól. Ebből is világosan látszik, hogy a rendnek voltak a világi és az egyházi méltóságok személyében támogatói és ellenségei is. Az előadás ezeket az eseményeket, kapcsolatokat kívánja feltárni és egyfajta következtetést levonni a rend korabeli megítélésével kapcsolatban.

☞ SIPTÁR DÁNIEL: SZERZETESSÉG ÉS BÚCSÚJÁRÁS
A 18. SZÁZADI VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE ÉSZAKKELETI RÉSZÉN.
A MÓRI KAPUCINUSOK ÉS BODAJK KAPCSOLATA

Az 1696-ban földesúri alapításként létrejött móri kapucinus kolostor és az annak szerzetesei által már 1697-től kezelt, majd 1744-től külön rezidenciaként működtetett bodajki kegyhely kapcsolatának vizsgálata rávilágít a barokk vallásosságra erősen jellemző, szerzetesi karizmák által meghatározott vallási élet sajátosságaira. Emellett a közép-európai katolikus felekezetképződés egy tipikus vonásának, a szerzetesi székhely közelében lévő vélt vagy valós középkori búcsújáróhely felélesztésének általános bemutatására is lehetőséget nyújt. Ez utóbbit a Dunántúl néhány további kolostor-kegyhely kapcsolatára (Nagykanizsa-Homokkomárom, Pécs-Szentkút, Siklós-Máriagyűd) való kitekintés teszi lehetővé. Az előadás forrásaiként elsősorban a móri kolostor és a bodajki rezidencia nemrégiben újra előkerült, a Székesfehérvári Püspöki és Székeskáptalani Levéltárban digitális formában megtalálható Historia Domusai szolgálnak, amelyeket kiegészít a Magyar Kamarai Archivum Bodajkra vonatkozó anyaga, valamint a Fejér Megyei Levéltárban meglévő kevés móri kapucinus irat is.

☞ TIKOVITS JÓZSEF: A BUDAI KAPUCINUSOK
BUDAFOK-PROMONTORON VÉGZETT LELEKIPÁSZTORI
SZOLGÁLATÁNAK BEMUTATÁSA A „HISTORIA PROMONTORIANA”
(1713–1763) ALAPJÁN

A „*Historia Promontoriana*” a budai kapucinusok krónikája, amely Promontoron végzett lelkipásztori szolgálatukat mutatja be. E krónika révén nem csak lelkipásztori tevékenységük részleteibe nyerünk betekintést, hanem megismerjük Promontor uradalom 1700-as évekbeli közigazgatását és az atyák küzdelmeit az uradalom hivatalnokaival. Emellett betekintést nyerünk abba a folyamatba, melynek során Padányi Biró Márton veszprémi püspök joghatósága alá vonta az egykori Savoyai birtokot. E folyamat nem volt zökkenőmentes. Az uradalom ellenállt, a kapucinusok pedig bármennyire is igyekeztek, hogy semlegesek maradjanak, mégis e küzdelem szenvedő alanyaivá váltak. Személyes érintettségük révén az atyák meg sem próbálták a tárgyilagos szemlélő szerepében feltűnni és ez a „*Historia*” stílusán is tükröződik, mely a sok hivatalos levél ellenére sem unalmas, és írójuk magas fokú műveltségéről tanúskodik.

☞ BOROS ZOLTÁN: A BAKONYBÉLI APÁTSÁG ARCHONTOLÓGIÁJA 1802–1950

A magyar bencés rendtörténettel foglalkozó kutatók körében mindig nagy hangsúlyt kapott a középkori szerzetesség vizsgálata, de kevesebb figyelem jutott a modern kor történetének, ezen belül is a kisebb apátságok 1802 utáni életének. Az előadó kutatása arra irányul, hogy milyen szerepet tölthettek be a magyar kongregáció életében a Pannonhalmával együtt visszaállított apátságok (Bakonybél, Celldömölk, Tihany, később Zalavár). A veszprémi egyházmegye területén két ilyen monostor is található, közülük a bakonybéli apátság 19–20. századi archontológiájával foglalkozik az előadás. A tisztségsorok összeállítása nem csak egy segédtudományi feladat teljesítését jelenti, hanem remélhetőleg árnyalja a főmonostor és a fiókapátságok viszonyát. A hagyományos rendi felfogás szerint az apátságok csupán a szerzetesánárok nyugdíjasházai voltak, ugyanakkor birtokaik jövedelme révén nélkülözhetetlennek bizonyultak a gimnáziumok fenntartásához. Érvényesült-e ez a kettős szerep a diszpozíciós gyakorlatban? Voltak-e egyéb szempontok, melyek meghatározták a rendtagok Bakonybélbe helyezését? Milyen szerzetesi karriertörténeteket lehet megrajzolni? Ezekre a kérdésekre keresi az előadás a választ.

☞ FÜLÖP ÉVA: A MAGYAR BENCÉS KONGREGÁCIÓ VESZPRÉM MEGYEI BIRTOKAINAK GAZDÁLKODÁSA A JOBBÁGYFELSZABADÍTÁST KÖVETŐEN

A Veszprém megyében is birtokos Szent Benedek Rend (a török idők után öt apátsággal újjáéledt magyar bencés kongregáció javaiból a Tihanyi és Bakonybéli Bencés Apátságok, valamint a pannonhalmi főmonostorhoz tartozó központi gazdaság meghatározott birtokrészei feküdtek e területen) uradalmi jobbágyfelszabadítást követő gazdasági fejlődéséről a kiváló, Sörös Pongrác nevével fémjelzett rendtörténeti sorozat alapos, nem csak forrásközlő, de értő elemző gazdaságtörténeti fejezetei mellett a birtok szervezetét és irányítását bemutató feldolgozás már született, de nem áll rendelkezésre gazdaságtörténeti monográfia az egységes gazdasági szervezetbe foglalt birtokállomány mező- és erdőgazdálkodásáról.

A magyarországi egyházi földbirtokok között sajátos hely illeti meg a nem az egyházi nagyjavadalmak közé tartozó, célvagyonként működő szerzetesrendi uradalmakat, tőkés fejlődésük elemzése további értékes adatokkal gazdagíthatja a magyarországi agrárfejlődés polgári kori történetének vizsgálatát. Az 1848. évi jobbágyfelszabadítás e birtokok életében is éles korszakhatár, s az átállás nehézségeit követően érdemi gazdasági fejlődés az 1880-as évektől tapasztalható. A legnagyobb birtokkal rendelkező hazai szerzetesrend, a bencések esetében, a rend monasztikus jellegéből is következően, az erősen centralizált rendi szervezet a birtokok igazgatásában és gazdálkodásában egyaránt megmutatkozott.

A pannonhalmi, központi jószágkormányzóság vezetésével, kerületekbe szervezett birtokállomány egyik központja 1866-tól Veszprém központtal működött. A rendérszetében jelentős volt a Bakonybélhez tartozó, Veszprém megyei erdők szerepe.

☞ BARTÓK ZSÓFIA ÁGNES: A KARTHAUZI NÉVTELEN CÉLKÖZÖNSÉGE

A szakirodalom az Érdy-kódex összeállítóját, a Karthauzi Névtelen a Veszprém megyei Lövöld karthauzi kolostorához köti, ahol a 16. század elején állíthatta össze művét. Terjedelmes prédikációgyűjteménye a magyar nyelvű kódexirodalom csúcspontjának tekinthető. A kódex latin nyelvű előszava az első tudatos írói program magyar nyelvű mű élén. Ebben olvasható a kódex összeállítójának célja: népnyelven való írással új lelki táplálékot nyújtani az egyszerűbb férfi és női szerzeteseknek, valamint a latinban kevésbé jártas ifjaknak. A Karthauzi Névtelen úgy fogalmaz, hogy erre több laikus testvér és különböző rendbeli apácák is biztatták, köztük saját lánytestvére is. Feltételezhető, hogy az ott élő szerzetesek kapcsolatban álltak a szomszédos nagyvázsonyi, nagyjenői pálosokkal, a veszprémi domonkos, a veszprémvölgyi ciszterci és a somlóvásárhelyi premontrei apácákkal, a zirci ciszterciekkel, a bakonybéli bencésekkel és a pápai ferencesekkel.

A mű célközönsége tehát a latinul nem, vagy kevésbé tudó szerzetesekből állt. Hogy a kódex összeállítója őket tartotta szem előtt, számos helyen kiolvasható a prédikációkból: gyakran ír a szerzetesi ideálról, az aszkézisről és a szüzességről. De mégis milyen olvasási módra számított a Karthauzi Névtelen? Egyéni olvasásra? Felolvasásra egy kisebb közösség előtt? Esetleg prédikációk forrásaként is elképzelte beszédeit? Az előadás azt mutatja be, hogy a szövegben milyen nyomok utalnak ezekre a felhasználási módokra. Emellett arra is megpróbál választ adni, hogy hogyan lehetséges, hogy az Érdy-kódex összeállítója ilyen széles olvasóközönséget célzott meg.

☞ MÁRKUSNÉ VÖRÖS HAJNALKA: TÁJBA VÉSETT JELEK. A SZERZETESRENDEK SZEREPE A SZAKRÁLIS KISEMLÉKEK ÉS KÁLVÁRIÁK ÉPÍTÉSÉBEN A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE TERÜLETÉN

A tájba állított szakrális kisemlékek (kápolnák, kálváriák, haranglábak, képoszlopok, szobrok, pléhkrisztusok, keresztek) egy régió vallási kötődéseinek kifejezői, múltbéli lelkeségének közvetítői. A nép nem csak templomaiban találkozott az égiekkel. Különösen igaz ez a hódoltság utáni Bakonyra és a Balaton-felvidékre, ahol a lakatlan pusztákra érkező telepesek csak a romjait láthatták a valamikor virágzó kultúrának, megmaradt templomaikat protestánsok használták. Az előadás

a katolikus egyház újjászervezésének munkáját, ezen belül a szerzetesrendek (ferencesek, pálosok, bencések, ciszterek, jezsuiták) szerepét vizsgálja ezeknek a sajátos jelentéstartalommal bíró szakrális kistájaknak az elemzésén keresztül. Milyen szerepet vállaltak a szerzetesrendek a szenttisztelet és kultuszok kialakításában, a templomon kívüli vallási élet irányításában? Az előadó konkrét példákon keresztül elemzi, hogy mennyiben voltak irányítói vagy támogatói egy-egy speciális építmény ikonográfiai programjának megfogalmazásában, vallási szokások meghonosításában. Megvizsgálja azt is, hogy hogyan viszonyul mindehhez az egyházmegye, mikor és hogyan kezdi korlátozni és új mederbe terelni a szerzetesrendek liturgiáját és templomon kívüli szokásrendjét.

☞ SEBŐ JÓZSEF: A PIARISTÁK A MAGYAR NYELVÚJÍTÁSÉRT

A magyarországi piarista rendet – mivel a szegény sorsú gyermekek tanítását vállalta fel – a gyakorlatiasság, a nemzeti szellem jellemezte. A nemzeti színjátszás megteremtői és felvirágoztatói között is számos volt piarista diák akadt, például Katona József, Kelemen László, Szigligeti Ede, Nagy Ignác, Paulay Ede, Hevesi Sándor. A Veszprém arculatát is jelentős mértékben meghatározó piarista rend tudott leginkább egyensúlyt teremteni az abszolutista törekvések és a rendi nacionalizmus között.

A nyelvújítás korai szakaszában, az 1760-as években tanított Veszprém-ben Benyák Bernát (1745–1829), a magyar nyelvű iskolai oktatás bevezetésének egyik első harcosa. Magyar nyelven írta filozófiai munkáit, s a magyar bölcseleti műnyelv legbuzgóbb fejlesztője volt a 18. század végén. *Theoria scholarum* [Iskolaelmélet] című, 1790-ben az országgyűlési bizottsághoz felterjesztett emlékiratában azt követelte, hogy Magyarországon és Erdélyben valamennyi iskolában minden tárgyat magyarul tanítsanak. Rajta kívül Veszprém-ben a piaristák egész sora munkálkodott a nyelvújítás jegyében: Révai Miklós, Paintner Mihály, Pállya István, Kopácsy József, Sággy Ferenc, Kresznerics Ferenc. Itt különösen Révai Miklós alakja érdekes, akit a magyar történelmi nyelvészet megalapítójaként tartunk számon.

☞ VARGA IMRE KAPISZTRÁN OFM: MILYENNEK MUTATJA BE AZ AKKORI MAGYAR FERENCES RENDTARTOMÁNYT AZ ÚN. „SZEMENYEI ALAPÍTÓLEVÉL” (1248)

A szemenei ferences kolostor ún. „alapítólevele” kapcsán olyasmiről kíván az előadó szólni, ami a 13. századi magyar ferences rendtörténet kutatóinak figyelmét elkerülte. Karácsonyi János szerint „1280–1301. években a szerzet már teljesen megalakult, belső és külső alkotmánya kiépült.” Mindez sokkal korábban, és a dolog természetének megfelelően a provincia megalapításakor, tehát legkésőbb 1232/33-ban már megtörtént. A Provincia Hungariae működéséről, szervezetéről az egyik legkorábbi és igen becses

dokumentum az 1248-ban kelt ún. „szemenei alapítólevél”, melyről az előadó már korábban kimutatta, hogy nem alapításról szól, tehát nem lehet alapítólevél, sokkal helyesebb a Provincia Hungariae első, ma ismert káptalani döntésének neveznünk. Az előadás feltárja, milyen információkat tartalmaz, illetve hordoz a fenti oklevél a provinciáról, annak akkori belső életéről, szervezetéről, felépítéséről, a provinciális személyéről, a provinciai káptalan tartásáról és a provincia kusstódiaiáról.

☞ MACZÁK IBOLYA: LELKI VETEKEDÉS.

ORLICS (ORLITZ) DÁNIEL (1698–1758) PIARISTA PÁLYAKÉPE

Az előadás Orlics (Orlitz) Dániel (1698–1758) piarista pályaképét igyekszik megrajzolni, különös tekintettel a veszprémi egyházmegyéhez kapcsolható munkásságára. A nevezett személy ugyanis nemcsak tanulmányai, majd pedig rendi szolgálatai révén kötődött az egyházmegyéhez, hanem ide kapcsolható legismertebb munkája, az 1742-ben megjelent *Üdvösségre vezérő lelki vetekedés* is.

Ezen prédikáció témájánál, valamint szövegalkotási sajátosságainál fogva egyaránt jellegzetes darabja a 18. századi felekezeti irodalomnak. Elmondásának és megjelentetésének körülményei pedig jól reprezentálják a kor szokásait, a szerzetesrend egyházi és világi kapcsolatait.

☞ PINTÉR MÁRTA: SZÍNJÁTÉKOK A PÁPAI PÁLOS GIMNÁZIUMBAN A 18. SZÁZADBAN

A pápai gimnázium történetéről, az ott folyó iskolai színjátszásról Nádasdy Lajos közölt összefoglaló tanulmányt 1985-ben. Az ő kutatásainak köszönhetően bővült a Páparól ismert színjátékok és drámaprogramok száma, megfigyelései, adatközlései azóta is helytállóak. 1990-ben azonban megjelent a *Pálos iskoladrámák...* című kötet (Varga Imre szerkesztésében és szövegkiadásával), a ránk maradt összes magyar nyelvű pálos iskoladráma és drámaprogram kritikai kiadása, s néhány évvel később a budapesti Egyetemi Könyvtárban Knapp Éva megtalálta egy újabb, elveszettnek hitt pápai pálos dráma (*Maga magán győzedelmeskedő Tamerlán*, 1761) programját is. Ezek az új eredmények és a történelmi drámákra vonatkozó kutatásai ösztönözték az előadót arra, hogy újra felelevenítse a témát, a szövegkiadások után – az egyre inkább kiszélesedő iskoladrámakutatás keretében – már inkább magukra a színjátékokra fókuszálva a figyelmet. A darabok tartalmi és stilisztikai megformáltságát vizsgálva érvényes új eredményekre lehet jutni a pálos drámaszövegek önértékét tekintve, de izgalmas eredményeket hoz a darabok forráskutatása, és az esetleges kapcsolódási pontok, kölcsönhatások megtalálása akár a pápai és a sátoraljaújhelyi pálos gimnázium között, akár a pálos és a jezsuita darabok összevetésekor. Az előadás kitér a drámaírói programok bemutatására, a színjátékok műfaj történelmi vizsgálatára, és az előadások szcenikai megvalósítására is.

☞ SZENTGYÖRGYI RUDOLF: SZENT TIHON FIAI – GÖRÖG SZERZETESOK TIIHANYBON

Régészeti kutatások már a 19. század folyamán valószínűsítették, a 20. század közepén pedig igazolást is nyert, hogy az I. András által kezdeményezett bencés alapítást megelőzően Tihany szigetén görög szerzetesek éltek. A legfrissebb nyelv- és névtörténeti kutatások e régészeti felismerést megerősíteni látszanak.

Az 1055-ös Tihanyi alapítólevél a sziget vonatkozásában két helynevet említ. Komjáthy Miklós (1955) vetette fel elsőként az egyik név, a tihanyi apátság szomszédságában azonosítható hely, *pē-ra* (*Petra*) nevének görög eredetét. Újabb nyelvészeti vizsgálatok valószínűsítik, hogy feltehetően a másik név, *Tihany* neve is görög eredetű, és ugyancsak az egykori görög szerzetesi jelenletre utal. E feltételezések – a nyelvészeti és régészeti érveken túl – egyháztörténeti és jogtörténeti szempontokkal is alátámaszthatók.

☞ KARLINSZKY BALÁZS: SZERZETESRENDEK A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN

A trianoni országhatár-változásokkal a 13.710 négyzetkilométer területű veszprémi egyházmegye az ország közepes kiterjedésű püspökségei közül Eger és Vác mellett az egyik legnagyobb, és 700.000 körüli hívőszámával az egyik legnépesebbé vált. Az új országhatárokon túlról menekülő szerzetesek számára új rendházak nyíltak a korszakban: 1916 és 1938 között 151-ről 264-re emelkedett a férfi, és 257-ről 436-ra a női szerzetesek létszáma, a rendházak közül pedig a férfiaké 19-ről 26-ra, a női rendek esetében pedig 26-ról 57-re nőtt a szám 1916 és 1949 között. A szerzetesrendek a kegyuraságuk alá tartozó plébániák révén vettek részt a hitéletben (11 ciszterci, 9 bencés, 7 ferences, 1 premontrai gondozású plébánia). A tanítórendek az oktatásban működtek közre: a felekezeti kézben lévő népiskolákat szerzetesrendi fenntartásban működő gimnáziumok (piaristák: Nagykanizsa, Veszprém; bencések: Pápa; premontraiak: Keszthely), és nőnevelő intézetek egészítették ki. Az előadás ezt a dinamikus fejlődést tekinti át.

☞ GALCSIK ZSOLT: A KRISZTUS KIRÁLYRÓL NEVEZETT NÉPMŰVELŐ TESTVÉREK TÁRSASÁGÁNAK RÖVID TÖRTÉNETE (1928–1950)

A Népművelő Testvérek Társaságát 1928-ban alapította Szentannai Adalberta nővér. 1923-ban belépett a Szociális Missziótársulatba. A falusi családok műveltségének emelésére nőszemináriumokat szervezett. Az alapszabály körül kialakult konfliktus miatt szakított a társulattal és önálló társulattá alakította a falusi népművelésre vállalkozó munkatársait.

1927 őszén alakult meg Tabon Rott Nándor veszprémi megyéspüspök segítségével a Krisztus Királyról Nevezett Népművelő Testvérek Társaságának Országos Szervezete. 1928-ban nyert jóváhagyást a Népművelő Testvérek Társaságának, mint a világi papság melletti működése, úgynevezett „sodalitas”, azaz társulat. Az első káptalan megtartására 1930-ban került sor. Tabon noviciátus jellegű szemináriumot létesítettek. Még ugyanebben az évben a veszprémi egyházmegye területén működő testvéreket Veszprémbe hívta a főpásztor, hogy engedelmességi fogadalmat tegyenek. A veszprémi egyházmegye határait átlépve rövidesen Egerben, az érsekség területén is létesítettek szemináriumot. Pusztamonostoron megismerkedtek Balázsovich Oszkár máltai lovaggal, aki átengedte a Társaságnak a kúriáját, ez lett a központja a szemináriumi képzésnek is.

1950-ben, a szerzetesrendek feloszlatakor a pusztamonostori központi ház is elveszett, a nővérek különböző munkaterületeken helyezkedtek el. Szentannai Anna Adalberta főnöknőt 1951-ben hét társával együtt valutaüzérkedés vádjával letartóztatták, és három évre internálták Kistarcsára. A Népművelő Testvérek Társasága szoros kapcsolatot tartott fenn a pálos renddel, szabályzatukat a pálos regula szerint igyekeztek kialakítani. A rend nagykáptalanja még 1946-ban elfogadta a nővérek csatlakozását, így ők lettek a rend női ága.

☞ VARGA TIBOR LÁSZLÓ: MINDSZENTY JÓZSEF VESZPRÉMI PÜSPÖK ÉS A SZERZETESRENDEK

Az előadás a veszprémi egyházmegye nézőpontjából közelíti meg a püspökség területén élő szerzetesrendeket, és vizsgálja a főpásztossal való kapcsolatukat. Az időintervallum 1944 márciusától 1945 szeptemberéig öleli fel a tárgyalt időszakot, amely nem zárt egységet alkot, hanem a folyamatoknak egy szakaszát. Vizsgálja a korábbi püspökök által elindított tevékenységeket, hogy azok az adott időperiódusban milyen változásokon mentek keresztül, milyen új folyamatok indultak el vagy fejeződtek be a szerzetesrendekkel kapcsolatban. Külön vizsgálja a pápai és a püspöki fennhatóságú szerzetesközösségeket, társulatokat.

☞ SOÓS VIKTOR ATTILA: DOMONKOS SZERZETESEK
A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYE SZOLGÁLATÁBAN 1950 UTÁN

A veszprémi egyházmegye területén a legújabb korban nem működött domonkos kolostor. Azonban a domonkos szerzetesek jelenléte, tevékenysége pont akkor volt jelen az egyházmegye életében, amikor hivatalosan a pártállam tiltotta a működésüket.

Badalik Bertalan domonkos szerzetes 1949–1957 között tölthette be a veszprémi püspöki széket, ezt követően püspöki munkáját akadályozta a kommunista diktatúra és a veszprémi püspököt házi őrizetben tartották Hejácén. Badalik Bertalan szerzetesi hivatása miatt is támogatta a veszprémi egyházmegye területén működő szerzeteseket, majd 1950 után – amikor a rendek működési engedélyét megvonta az állam – igyekezett minél több szerzetest átvenni és foglalkoztatni.

Az előadás azt mutatja be, hogy 1950 után hogyan kerültek egyházmegyei keretbe domonkos szerzetesek és ott hogyan működtek, a pártállam hogyan követte nyomon tevékenységüket és miként lépett fel ellenük. Dóczy László és Lőrincz Gyula a veszprémi egyházmegyében teljesített szolgálatot. Tevékenységük, az állam által illegálisnak tartott szerzetesi életük, rendtársaikkal való kapcsolatuk megtorlást, ellenük való állambiztonsági fellépést váltott ki. Az előadásból kiderül, hogyan térképezte fel az állambiztonság a domonkos renddel való kapcsolatukat és hogyan léptek fel lelkipásztori tevékenységükkel szemben.

☞ HORNYÁK MÁTÉ: A VESZPRÉMI ANGOLKISASSZONYOK
20. SZÁZADI ÉLETÚTJAIBÓL

A veszprémi egyházmegyében az angolkisasszonyok a püspöki székhelyen hoztak létre rendházat és iskolát. De kik is tanítottak ebben az intézményben, mely leányok csatlakoztak a rendjükhöz, és mi lett a sorsuk a feloszlítás után? A hagyományos forrásokon túl a vizsgálathoz fontos forrásnak tekintette az előadó a Római Katolikus Szeretetszolgálat Hejáci otthonának dokumentumait is. Ezekből kiderül, hogy mintegy 20 szerzetesnővér fordult meg Hejácéről tanárként vagy diákként Veszprémben a feloszlítás előtt. Az általuk hátrahagyott kérdőíves felmérések és visszaemlékezés-részletek fontos dokumentumai annak, hogy minél jobban tudjuk rekonstruálni életútjaikat, illetve kapcsolati rendszerüket, vagyis azt, hogy miként figyelték, támogatták korábbi tanítványaikat a kis abaúji településről. Ez abból a szempontból is érdekes, hogy 1957–1965 között Badalik Bertalan veszprémi püspök is Hejácén tartózkodott. A főpásztor környezetében így ismerős személyek is voltak házi őrizetének hosszú éveit alatt. Ezek mellett az előadó az ÁBTL és az ÁEH irataiban is megvizsgálta a szerzetesnővérek életútjait. Így a másik oldalról is lehetségessé vált a Hejácén hosszabb-rövidebb időre megforduló nővérek tevékenységének vizsgálata.

☞ CÚTHNÉ GYÓNI ESZTER: AZ ÁLLAMI RENDELET ÚTJÁN
FELSZÁMOLT CISZTERCIK TOVÁBBÉLÉSE
A VESZPRÉMI EGYHÁZMEGYÉBEN 1950 ÉS 1958 KÖZÖTT

1950. szeptember 7-én négy rend kivételével állami rendelet útján megvonták a szerzetesrendek működési engedélyét Magyarországon, ezáltal a Ciszterci Rend Zirci Apátságát is felszámolták. A rendelet azonban egyházi jogi szempontból nem szüntette meg a rendeket, így sok más szerzetesközösséghez hasonlóan a ciszterciak is titokban összetartottak, és folytatták korábbi tevékenységeiket.

A felszámolás után a rendi tanács kidolgozta a titkos rendi szervezetet. Az így kialakult ciszterci „illegációnak” két területe, illetve csoportja is működött a veszprémi egyházmegye területén: a zirci és a Balaton környéki csoport. Az előadás során a veszprémi egyházmegye területén működő ciszterci csoportoknak, területi központoknak a kialakulását és a működését mutatja be az előadó 1950 és 1958 között. Feltárja azt, hogy az állambiztonság miként figyelte meg őket, és hogyan fogta perbe vezetőiket 1953-ban, illetve hogyan alakult át ezt követően a titkos rendi szervezet. 1956 után – ismét egy átszervezést követően – a veszprémi egyházmegyében működő csoportok szerepe csökkent, aktivitásuk alábbhagyott. Zárásként ennek a visszahúzódnak az okait keresi az előadó.

☞ BANDI ISTVÁN: VASS ALBERIK BENCÉS SZERZETES SORSA
A HATVANAS ÉVEKBEN VESZPRÉM EGYHÁZMEGYEI
SZOLGÁLATBAN

A kommunista rendszer kiépítése a bencéseket is érzékenyen érintette. Előbb gazdasági függetlenségüket veszítették el, majd 1948–1950 között gimnáziumaikat és rendházaikat is. A bencés rend az 1950-es feloszlítás után csökkentett létszámmal működhetett a szocialista államrend engedélyezte keretek között. Az állami létszámcsökkentés nagy gondot jelentett azon rendtagoknak is, akik az engedélyezett kereten kívül maradtak. Többen közülük valamely egyházmegyébe kerültek világi papnak vagy más munkakörbe. Az egyházmegyei hierarchikus viszonyrendszer kiismerése, az egyházközségi élet szokásrendjének elfogadása mellett a szerzetesi esküjükhöz és rendjükhöz is hűek maradtak.

1961 áprilisában még zajlott az egész országra kiterjedő „Fekete Hollók” ügy, amikor egy másik, kevésbé ismert, ugyancsak országos méretűre duzzasztott eljárás keretében a veszprémi egyházmegyében tevékenykedő egyháziakat és világiakat tartóztatnak le. „Bűnük” a keresztény tematikájú bélyeggyűjtés. Egyikük Vass Sándor Alberik bencés szerzetes, tihanyi plébános, akinek ezzel egyházközségi szolgálata is félbeszakadt. A kihallgatások után élete a megbélyegzés és gyanakvás árnyékában telt, úgy ahogy a hatalom szerette volna láttatni. Elfeledetteknek tűnnek ők, a legalitás és illegalitás határán megtúrt atyák, akik egyházmegyékben szolgálták le életük.

∞ TÓTH KRISZTINA: EGY SZERZETES A II. VATIKÁNI ZSINATON.
KLEMPA SÁNDOR KÁROLY O. PRAEM. ZSINATI RÉSZVÉTELE

Amikor 2011-ben felkérték az előadót a II. Vatikáni Zsinaton részt vevő zsinati atyák hagyatékának feltárására irányuló projekt magyarországi koordinálására, fontosnak tartotta a zsinati szakértők hagyatékát is feltérképezni. Közülük személyes okokból Klempa Sándor Károly keltette fel érdeklődését. Mint premontrei öregdiák kíváncsi volt rá, hogy milyen volt egy akkori premontrei szerzetes véleménye a zsinattal és annak határozataival kapcsolatban, hogyan jött át ezen keresztül a rendi szellemiség, milyen mértékben járult hozzá azok megszületéséhez.

Az előadás Klempa Sándor életútját tekinti át először, a zsinati témákkal kapcsolatos gondolkodásmód, szemlélet ugyanis nem egy év alatt formálódott ki. Ezt követően egy zsinati beszámolója és elsősorban egyházmegyei levéltári források alapján körvonalazza, hogyan gondolkodott a zsinatról, milyen élményekkel gazdagodott és melyek voltak azok a rendelkezések, amelyeket egyházmegyéjében a korlátozott lehetőségek határain belül igyekezett megvalósítani.